

MEĐUNARODNI IZVJEŠTAJ O VJERSKIM SLOBODAMA ZA CRNU GORU ZA 2019. GODINU

Kratak pregled

Ustav predviđa slobodu vjeroispovesti kao i pravo na promjenu vjeroispovijesti. U njemu se precizira da ne postoji državna religija i predviđa jednakost i slobodu za sve vjerske zajednice. Zakon zabranjuje vjersku diskriminaciju i govor mržnje. Vjerske grupe, posebno Srpska pravoslavna crkva (SPC), nastavile su da navode da zakoni koji regulišu njihov pravni status nijesu adekvatni. 27. decembra Skupština je usvojila Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica. Predsjednik Milo Đukanović je potpisao Zakon 28. decembra. SPC je oštro kritikovala zakon koji predviđa da vjerska imovina koja nema jasno vlasništvo i koja spada pod „kulturno nasljeđe“ prije 1918. godine može postati državna svojina. Iako je Vlada više puta izjavljivala da nema namjeru da konfiskuje imovinu SPC-a, već da namjerava da riješi vjekovna pitanja u vezi sa vjerskim i državnim identitetom prije gubitka nezavisnosti od Srbije 1918. godine, stotine hiljada vjernika SPC-a širom zemlje je protestovalo, u najvećoj mjeri, mirno, protiv zakona gotovo svakodnevno od njegovog donošenja. Bilo je izolovanih slučajeva nasilja nad policijom tokom nekih demonstracija, praćenih online podsticanjima na nasilje. Policija je ponekad spriječavala Crnogorsku pravoslavnu crkvu (CPC) i pripadnike SPC-a da se istovremeno obavljaju vjerske aktivnosti na pravoslavnim objektima, navodeći zabrinutost zbog potencijalnih sukoba. Premijer Duško Marković prokomentarisao je dugotrajnu polemiku oko SPC crkve na planini Rumija, govoreći mitropolitu SPC-a Amfilohiju Radoviću, „Da li stvarno mislite da država nema snage da vaše nezakonite intervencije u prostoru spriječi i sruši? Možemo to uraditi za jedan dan, za jednu noć. I krstionicu i crkvu na Rumiji i sve druge crkve koje gradite bez saglasnosti države“. Marković je dodao da Vlada ne želi da to uradi, i da želi da u dijalogu dođe do rješenja. SPC je navela da je Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) nastavilo sa uskraćivanjem viza njihovom sveštenstvu. Vlada je nastavila sa svojom politikom neobezbjedivanja restitucije vjerske imovine eksproprijsane od strane bivše jugoslovenske komunističke vlade.

SPC je izjavila da su je pretežno muslimanski stanovnici opštine Gusinje blokirali da održi vjerske ceremonije na temeljima crkve Svetog Vasilija Ostroškog u Martinićima i da su vandali uništili i bacili u rijeku krst koji je SPC ostavila na ruševinama crkve. SPC i CPC nastavile su sa osporavanjem vlasništva nad pravoslavnim objektima u zemlji, čiji veći dio drži SPC, a za koje je CPC navela da su vlasnička prava pogrešno prenijeta.

Američka ambasadorka i drugi zvaničnici Ambasade nastavili su se sastajati sa vladinim zvaničnicima u cilju razmatranja odnosa između Vlade i vjerskih grupa, posebno u vezi sa novim Zakonom o slobodi vjeroispovijesti. Ambasadorka je u maju bila domaćin iftara na kojem su učesnici raspravljali o međuvjerskoj toleranciji i umjerenosti. Tokom posjete u novembru, američki opunomoćeni ambasador za međunarodnu vjersku slobodu sastao se sa vjerskim vođama iz pravoslavne, katoličke, islamske i jevrejske zajednice. Za opunomoćenog ambasadora, ambasadorka je bila domaćin diskusije o novom Zakonu o slobodi vjeroispovijesti, prva takva diskusija te vrste, organizovana sa učesnicima iz široke raznolikosti vjerskih zajednica i Vlade. Predstavnici ambasade razgovarali su o pitanjima vjerske slobode i tolerancije sa glavnim vjerskim grupama.

Odjeljak I. Vjerska demografija

Američka vlada procjenjuje stanovništvo na 612.000 (procjena od sredine 2019. godine). Prema popisu iz 2011. godine, približno 72 procenta stanovništva je pravoslavno, bilo SPC ili CPC, mada popis stanovništva ne pravi razliku između pravoslavnih grupa. Lokalni mediji procjenjuju da SPC čini približno 70 procenata pravoslavnog stanovništva, dok CPC čini preostalih 30 procenata. Popis takođe ukazuje da su 19,1% populacije muslimani, 3,4% su rimokatolici, dok su 1,2 % ateisti. Pored toga, 2,6 % ispitanika nije dalo odgovor, a nekoliko drugih grupa, uključujući adventiste sedmog dana (lokalno registrovani kao Hrišćanska adventistička crkva), budiste, Jehovine svjedočke, druge hrišćane i agnosti, zajedno čine manje od 1% stanovništva. Prema procjeni štampanih medija, jevrejska zajednica broji približno 400 pripadnika.

Postoji jaka korelacija između etničke pripadnosti i vjeroispovijesti: etnički Crnogorci i etnički Srbi generalno su povezani sa pravoslavljem, etnički Albanci sa islamom ili katolicizmom, a etnički Hrvati sa Katoličkom crkvom. Mnogi Bošnjaci (etnički Bosanci koji su muslimani) i drugi muslimani žive duž istočne i sjeverne granice sa Albanijom, Kosovom i Srbijom.

Odjeljak II. Status vladinog poštovanja vjerskih sloboda

Pravni okvir

Ustav garantuje vjersku slobodu kao i pravo na promjenu vjeroispovijesti. U njemu se navodi da se svakom licu garantuje sloboda izražavanja vjeroispovijesti javno i privatno, samostalno ili kolektivno, putem molitve, propovijedanjem, običajem ili obredom, dok izjašnjavanje o ličnim uvjerenjima nije obavezno. U Ustavu se navodi da sloboda izražavanja vjerskih uvjerenja može biti ograničena isključivo ukoliko se zahtijeva zaštita života i zdravlja

javnosti, mira i reda, ili drugih prava zagarantovanih Ustavom. Ustav navodi da ne postoji državna religija i garantuje jednakost i slobodu svim vjerskim zajednicama u smislu vjerskih aktivnosti i poslova. Ustavom se dozvoljava sudovima da spriječe propagiranje vjerske mržnje ili diskriminacije i zabranjuje organizacije koje podstiču vjersku mržnju i netoleranciju.

Prema zakonu, zločin je izazivati i širiti vjersku mržnju, što podrazumijeva objavlјivanje informacija koje podstiču mržnju ili nasilje nad osobama zasnovano na religiji, ismijevanju vjerskih simbola ili skrnavljenju spomenika, spomen ploča ili grobnica. Počinioci mogu dobiti zatvorske kazne od šest mjeseci do 10 godina. Ako je povreda izvršena zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja ili dovodi do nasilja, ili ako sudovi utvrde da su posljedice štetne za suživot ljudi, nacionalnih manjina ili etničkih grupa, kazna zatvora kreće se od dvije do 10 godina.

Krivični zakonik propisuje novčanu kaznu između 200 eura (220 \$) i 16.000 eura (18.000 \$) ili do dvije godine zatvora zbog ograničavanja slobode pojedinca da iskaže vjersko uvjerenje ili članstvo u vjerskoj grupi, ili za sprječavanje ili ometanje vršenja vjerskih obreda. Zakonik takođe propisuje novčanu kaznu između 600 eura (670 \$) i 8.000 eura (9.000 \$) ili najviše jednu godinu zatvora za prisiljavanje druge osobe da se izjasni o svojim vjerskim uvjerenjima. Svaki vladin zvaničnik koji se proglaši krivim za ova krivična djela može dobiti kaznu zatvora i do tri godine.

Zakonom se propisuje priznanje vjerskih grupa putem registracije kod lokalnih ili državnih vlasti; vjerske grupe koje su postojale prije 1977. godine nijesu obavezne da se registruju kako bi bile priznate. Nove vjerske grupe se moraju registrovati kod lokalne policije u roku od 15 dana od dana osnivanja kako bi dobile status pravnog subjekta, iako nema navedene kazne ukoliko to ne urade. Policija zatim mora dostaviti tu registraciju MUP-u, koje vodi spisak svih vjerskih organizacija u zemlji. U skladu sa novim zakonom, koji je potpisana 28. decembra, ali nije stupio na snagu do kraja godine, vjerske grupe se više nijesu dužne registrovati. Međutim, samo registrovane grupe stižu pravo na pravni subjektivitet sa pravima koja su im data. Da bi se registrovala, vjerska grupa mora imati troje punoljetnih vjernika crnogorskog državljanstva, ili sa pravnim statusom u državi, mora dostaviti svoje ime i dokumenta o organizaciji, imena svojih zvaničnika, kao i adrese sjedišta grupe i lokaciju(e) na kojima se vrše vjerske službe. Grupa mora imati sjedište u zemlji i ime koje se razlikuje od grupe koje su već registrovane. Registracija grupama daje pravo na posjed imovine, bankarskih računa na sopstveno ime, kao i na izuzeće od naplate poreza za donacije i prodaju robe ili usluga koje su direktno povezane sa njihovim vjerskim aktivnostima; međutim, odsustvo registracije ili priznanja ne utiče na sposobnost grupe da vrši vjerske aktivnosti. Nedostatak registracije ili

priznanja nije uticalo na mogućnost grupe da obavlja vjerske aktivnosti tokom godine, ali je bilo nejasno kako će uticati na grupe prema novom zakonu. Neregistrovana vjerska zajednica se može registrovati kao drugi tip organizacije kako bi otvorila bankarski račun, ali ne može biti izuzeta od plaćanja poreza, što je slučaj sa registrovanim vjerskim grupama. Tokom godine su se brojne manje vjerske zajednice registrovale kao nevladine organizacije (NVO).

Postoji 21 priznata vjerska grupa u zemlji: SPC, CPC, Islamska zajednica Crne Gore (IZCG), Rimokatolička crkva, Crkva Hristovog jevandjelja, Katolička misija Tuzi, Hrišćanska adventistička crkva, Evangelistička crkva, Vojni poredak gostoljubivih vjernika Svetog Lazara od Jerusalima za Crnu Goru, Franjevačka misija za Malesiju, Biblijska hrišćanska zajednica, Bahai vjera, Crnogorska zajednica, Crkva Isusa Hrista svetaca iz posljednjih dana (Mormoni), Jehovini svjedoci, Crnogorska katolička crkva, Crnogorska protestantska crkva, Crnogorska demohrišćanska crkva i Crnogorska adventistička crkva, kao i Budistička i Jevrejska zajednica. Sve ove grupe su registrovane, osim SPC, koja nije podnijela zahtjev za registraciju, budući da je postojala prije 1977. godine, i nije obavezna, u skladu sa zakonom. Druge grupe, koje su postojale prije 1977. godine, odlučile su da se registriraju.

Vlada ima sporazume sa Islamskom i Jevrejskom zajednicom, kao i sa Svetom stolicom kojima se dalje definiše pravni status ovih grupa i reguliše se njihov odnos sa državom. U sporazumu sa Svetom stolicom, Vlada priznaje katoličko kanonsko pravo kao crkveni pravni okvir i opisuje imovinska prava crkve. Sporazumi sa Islamskom i Jevrejskom zajednicom imaju slične odredbe. Sporazumima se utvrđuju komisije između svake od ove tri vjerske zajednice i Vlade. Vlada nema sličnih sporazuma sa SPC, CPC ili drugim priznatim vjerskim grupama.

Direktorat za odnose sa vjerskim zajednicama pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava (MLJMP) uređuje odnose između državnih agencija i vjerskih grupa, i zadužen je za zaštitu slobode sprovođenja vjerske i unapređenja međuvjerske saradnje i razumijevanja. MLJMP obezbeđuje određena sredstva vjerskim zajednicama i odgovorno je za komunikaciju između Vlade i vjerskih zajednica. MLJMP je takođe odgovorno za izradu novog zakonodavstva koje definiše status i prava vjerskih organizacija.

Zakonom se dozvoljava da vjerske grupe, uključujući i one koje nijesu priznate, vrše vjerske službe i obrede u crkvama, svetilištima, kao i drugim objektima priznatim od strane lokalnih vlasti, ali zahtijeva odobrenje od strane opštinskih policijskih vlasti za takve aktivnosti na bilo kom drugom javnom mjestu.

Zakonom se zabranjuje „zloupotreba vjerskih zajednica ili njihovih vjerskih objekata u političke svrhe.“

Zakonom se zatvorenicima daje pravo da sprovode vjersku praksu i imaju kontakt sa sveštenstvom. Zatvorenici mogu tražiti ishranu koja je u skladu sa njihovim vjerskim običajima.

Ustav priznaje pravo članova manjinskih nacionalnih zajednica, pojedinačno i kolektivno, da sprovode, štite, razvijaju i izražavaju „vjerske posebnosti“ (tj. vjerske običaje tipične za njihovu manjinsku zajednicu); da osnuju vjerska udruženja uz podršku države; i uspostavljanju i održavaju kontakt sa ljudima i organizacijama van zemlje koji dijele ista vjerska uvjerenja.

Po Zakonu, vjeroispovijest se ne uči u državnim osnovnim ili srednjim školama. Islamska zajednica upravlja jednom medresom na nivou srednje škole, a SPC vodi jednu srednju školu, pri čemu obije nude vjersku nastavu i prate državni plan i program u nereligijskim oblastima.

Zakonom se zabranjuje diskriminacija, uključujući i onu na vjerskoj osnovi. Prekršaji se kažnjavaju kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kancelarija Zaštitnika ljudskih prava (Ombudsman) odgovorna je za borbu protiv diskriminacije i kršenja ljudskih prava, uključujući i vjerske slobode, od strane vladinih agencija. Ona može istražiti žalbe o vjerskoj diskriminaciji i, ukoliko utvrdi povredu, može zatražiti korektivne mjere. Neuspjeh u ispunjavanju zahtjeva ombudsmana za korektivne radnje u određenom roku kažnjava se novčanom kaznom od 500 do 2.500 eura (od 560 \$ do 2.800 \$). Generalno, državne agencije sprovode preporuke ombudsmana, iako često sa odlaganjima. Ukoliko je potrebno, sudovi mogu primijeniti preporuke.

Ustavom se izuzimaju od vojne službe oni koji je iz savjesnih razloga odbijaju. Alternativna služba se ne zahtijeva.

Ustav navodi da strani državljeni koji se plaše progona zasnovanog na vjeroispovijesti u svojoj rodnoj zemlji imaju pravo da traže azil.

Zemlja je ugovornica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Prakse Vlade

Skupština je u decembru usvojila Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, koji je zamijenio Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1977. godine, donesen u jugoslovenskom periodu, za koji su se vjerske grupe i vladini službenici složili da je zastario i

neadekvatan. SPC je navela da je novo zakonodavstvo diskriminatorsko, navodeći da će nepravedno dozvoliti državi da uspostavi vlasništvo nad vjerskim objektima ili zemljom, izgrađenom ili stečenom javnim prihodima ili „zajedničkim ulaganjem građana“, ili koje su bile u vlasništvu države do 1. decembra 1918, i „za koje nije bilo dokaza o vlasništvu od strane vjerskih zajednica.“ SPC je dalje navela da je zakon nejasan, jer nije precizirao šta bi „dokazi o vlasništvu“ trebalo da sadrže. Mitropolija crnogorsko-primorska i Eparhija budimljansko-nikšićka naveli su da će ta mjera značiti „konfiskaciju i nacionalizaciju vjerskih objekata“, i da brinu da, iako SPC ima vlasničku dokumentaciju za svu svoju imovinu, ovi dokumenti ne bi bili dovoljni. Vlada je odgovorila da novi zakon predviđa da se pitanja vlasništva određuju u skladu sa postojećim upravnim i građanskim zakonima, i navela je da neće biti ad hoc odluka izvan propisanih pravnih procesa, niti je postojala namjera da se odvrate poklonici od vjerskih objekata. Vlada i vjerske grupe potvrdile su da će pojedinačni sporazumi sa IZCG, Jevrejskom zajednicom i Svetom Stolicom ostati na snazi bez obzira na novo usvojeni Zakon o slobodi vjeroispovijesti.

Široko rasprostranjene demonstracije obilježile su raspravu o zakonu, eventualno usvajanje i posljedice. Prije konačnog glasanja, predsjednik Skupštine Ivan Brajović odbacio je raspravu o više od 100 amandmana koje je Demokratski front (DF) podnio na tekst zakona u ime SPC-a. Poslanici DF-a, za koje su posmatrači rekli da pokušavaju da spriječe konačno glasanje, bacili su petardu na sredini rasprave i jurišali na govornicu, grabeći i bacajući mikrofone, papire i elektronske uređaje. Policijski službenici u civilu su priveli svih 17 poslanika DF-a, a kasnije ih sve pustili osim trojice: Milana Kneževića, Andriju Mandića i Miluna Zogovića. Tokom rasprave 26. decembra, policija je blokirala saobraćaj u centru Podgorice oko Skupštine, odbijajući stotine pristalica SPC-a i opozicije, dok su se neki poslanici DF-a zalagali za samozapaljivanje u Skupštini, kako bi sprječili donošenje zakona. Ulični protesti održani su i u nekoliko drugih gradova širom zemlje, a po izvještajima su protesti uglavnom bili mirni, osim izolovanih incidenata bacanja kamenja i ispaljivanja vatrometa prema policiji. Bilo je i izvještaja o online podsticanjima na nasilje. SPC je optužla Vladu i predsjednika Đukanovića za podsticanje etničkih podjela. Premijer Marković rekao je da „ne postoji skriveni dnevni red“ za preuzimanje vlasništva nad SPC-om i upozorio da će vlast spriječiti bilo kakvo kršenje mira i reda. Nakon usvajanja Zakona o slobodi vjeroispovijesti, 27. decembra, SPC je organizovala redovne mirne proteste na koje je izašlo na hiljade ljudi. Na nekim šetnjama u Nikšiću i Podgorici je bilo prisutno više od 50.000 učesnika. Gradani su blokirali puteve u Podgorici, Nikšiću, Pljevljima, Beranama, Herceg Novom, Tivtu, Baru i Andrijevici, dok su drugi učestvovali u šetnjama od svojih gradova do mjesta okupljanja. SPC je najavio da će svake sedmice pozvati na proteste dva puta sedmično, četvrtkom i nedjeljom dok Skupština ne ukine zakon. Oni su takođe najavili da će osporiti zakon na Ustavnom sudu. Vlada i analitičari su

rekli da postoji očigledno koordinirana kampanja dezinformacija, propagande i provokacije, od kojih neke dolaze iz trećih zemalja, želeći da iskažu etnonacionalističke podjele i izazovu sukob kroz proteste.

Ostale vjerske grupe, uključujući Katoličku crkvu i Islamsku zajednicu, takođe su navele da pitanje vjerske imovine treba regulisati drugim zakonima i ne smije biti uključeno u nacrt zakona. Dodali su da im je ili rekla Vlada ili su jednostavno bili svjesni da pitanje vlasništva nije pitanje koje ih se tiče, već pitanje između Vlade i SPC-a, iako su izrazili zabrinutost da bi ih se zakon mogao lako ticati kada bude na snazi, budući da bi se odnosi na sve. Neke vjerske grupe izrazile su zabrinutost da će zakon predstavljati korak ka stvaranju de facto državne religije, navodeći da je Vlada snažno favorizovala CPC. CPC je bila jedina vjerska grupa koja je pozdravila imovinske odredbe zakona, izjavljujući da će im zakon „vratiti imovinu na koju polažu pravo“.

Vladini zvaničnici, uključujući Žanu Filipović, generalnu direktoricu Direktorata za odnose sa vjerskim zajednicama MLJMP-a, opisali su zakon kao pozitivan, navodeći da je namijenjen modernizaciji postojećeg zakona i da neće biti masovne preregistracije vjerske imovine Vladi. Oni nijesu precizirali koja se imovina može smatrati „kulturnom baštinom“, specifični proces kroz koji će se to dogoditi, niti tijelo koje je odgovorno za sprovodenje imovinskih odredbi zakona. Vladini zvaničnici istakli su da će se u narednoj godini razviti posebni mehanizmi. Vladini zvaničnici su takođe rekli da je Venecijanska komisija, savjetodavno tijelo Savjeta Evrope, podržalo zakon i da su sve izmjene nacrta bile u skladu sa preporukama komisije.

26. avgusta nevladina organizacija Ljudska prava bez granica objavila je pisanu izjavu SPC-a datu tokom sjednice Savjeta Ujedinjenih Nacija za ljudska prava u kojoj je iznijela svoje primjedbe na nacrt zakona, a posebno njegove imovinske odredbe. SPC je rekla da Vlada nije odgovorila na izvještaj SPC-a navodeći zabrinutosti zbog zakona i rekla je da su njegove glavne primjedbe ono što je opisao kao oduzimanje vjerske imovine; gubitak prethodnog pravnog statusa vjerskih zajednica; diskriminacija među vjerskim zajednicama; sužavanje opsega slobode vjerskih grupa; i jednostrani postupak izrade nacrta teksta bez dijaloga. U izjavi se takođe kaže da je Crkva bila predmet diskriminacije, govora mržnje i pojedinačnih napada, a Vlada nije uspjela da zaštititi sveštenike niti kazni počinitelje i okarakterisala je sveštenstvo SPC-a kao neprijatelje države.

Venecijanska komisija je u junu izdala mišljenje na nacrt zakona, rekavši da registracija kao vlasnika može biti nedovoljna da bi vjerska grupa uspostavila vlasništvo i država bi mogla da utvrdi vlasništvo nad značajnim brojem nekretnina, posebno pravoslavnih. Pohvalila je Vladu za izradu zakona koji dozvoljava i slobodu vjeroispovijesti i slobodu nereligijskih uvjerenja, između

ostalog, ali je navela da „očigledno nije zadatak Venecijanske komisije da procijeni istorijske činjenice i pozadinu, niti da utvrdi da li je i koja od spornih nepokretnosti registrovana pogrešno/nasilno.“

SPC je sazvao crkveni sabor na praznik Trojicindan-a 15. juna (Praznik Presvete Trojice) u Podgorici, protestujući protiv tadašnjeg nacrtu zakona o slobodi vjeroispovijesti i potencijalnih posljedica po imovinska prava. Episkop budimljansko-nikšićki SPC-a Joanikije Mićović pročitao je izjavu na tom dešavanju, nazvavši nacrt zakona „antireligioznim“ i „pripremom za pljačku crkvene imovine“. Otprilike 8.000 sljedbenika SPC-a prisustvovalo je onome što je do tog trenutka bio jedan od najvećih protesta u godini. Nekoliko dana prije protesta, u skladu sa medijskim izvještajima, Episkop Joanikije je rekao: „Mi ćemo svojim golim životima braniti našu imovinu. Kad do toga dođe, tu pravila nema.“

U skladu sa izvještajem Balkan Insight-a od 14. juna, na web stranici Balkanske istraživačke mreže, Žana Filipović, generalna direktorica Direktorata za odnose sa vjerskim zajednicama MLJMP-a, navela je u vezi sa nacrtom zakona: „Apsolutno se ne slažemo da je ovo oblik konfiskacije i nacionalizacije vjerskih objekata.“ Ona je rekla da će zakon jednostavno uvesti „pravni poredak u podatke o imovini vjerskih grupa“ i identifikovati šta predstavlja državnu svojinu. U istom izvještaju je rečeno da je predsjednik Đukanović optužio SPC da vodi kampanju za Veliku Srbiju i obećao da će tražiti autokefalnost za CPC. U članku je citiran Đukanović sa konvencije njegove Demokratske partije socijalista: „Nećemo dozvoliti da savremena Crna Gora živi pod diktatom vjerske organizacije koja predstavlja relikt prošlosti.“

19. avgusta, desetu godinu zaredom, policija je zabranila članovima CPC-a i SPC-a da slave praznik Preobraženja Hrista u crkvi Preobraženja Hristovog na Ivanovim Koritim, navodeći zabrinutost zbog potencijalnih sukoba. SPC je kontrolisala lokaciju koja se nalazi u blizini sjedišta CPC-a, u istorijskoj prijestonici Cetinju. Čelnici CPC-a nastavili su da navode da zabrana predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava članova i zatražili su od državnih vlasti da sveštenicima CPC-a omoguće službovanje u pravoslavnim crkvama i manastirima pod kontrolom SPC-a.

Tokom oktobarskog intervjeta Radio televiziji Crne Gore, premijer Marković, komentarišući dugotrajne kontroverze oko SPC crkve na planini Rumija, rekao je da je upitao mitropolita SPC Amfilohija Radovića „Da li stvarno mislite da država nema snage da vaše nezakonite intervencije u prostoru spriječi i sruši? Možemo to uraditi za jedan dan, za jednu noć. I krstionicu i crkvu na Rumiji i sve druge crkve koje gradite bez saglasnosti države“. Marković je dodao da Vlada ne želi da to uradi, i da želi da umjesto toga u dijalogu dođe do rješenja.

Premijer je izjavio, međutim, da mitropolit nije „prihvatio da je Crna Gora nezavisna država“ ili „da poštuje bilo koji zakon“, a Vlada će vladavinu prava učiniti svima poznatim u zemlji, „uključujući SPC.“ Analitičari su izjavili da je postavljanje crkve na vrhu brda u području jednako važnom za pravoslavne, katolike i muslimane, učinilo to stalnim fokusom pažnje, a potez SPC-a da ojača strukturu tokom godine ponovo je pokrenuo polemiku, što je izazvalo optužbe stanovnika većinski muslimanskog područja da su akcije SPC-a namjerno provokativne. Amfilohije je u julskom govoru poslije liturgije u crkvi nagovijestio da se nada da će Vlada završiti asfaltiranje puteva u blizini umjesto uklanjanja crkve.

Vlada je nastavila sa svojom politikom neobezbjedivanja restitucije vjerske imovine ekspropriisane od strane bivše jugoslovenske komunističke vlade. Iako su vladini zvaničnici prethodno rekli da će se nacrt zakona o vjerskim zajednicama baviti pitanjem restitucije, zakon to nije uradio. Vladini zvaničnici rekli su da će donijeti novi zakon koji će se baviti restitucijom, ali to nisu učinili do kraja godine.

Vladini zvaničnici su u više navrata javno podržali izgradnju nove sinagoge u Podgorici i javno uputili dobre želje za jevrejske praznike.

Predsjednik Đukanović je 31. oktobra otvorio godišnju Maher konferenciju u Budvi, navodeći „Imenovanje glavnog rabina u Crnoj Gori je svjetla tačka zbog koje smo svi sretni. Rabbi [Ari] Edelkopf nije samo glavni rabin Jevrejske zajednice, već za cijelu zemlju Crnu Goru, a mi ćemo sigurno nastaviti plodnu saradnju sa jevrejskom zajednicom koja sarađuje sa njim.“ Predsjednik Jevrejske zajednice Đorđe Raičević Levi, komentarišući pozitivne odnose u kojima zajednica kaže da uživa u zemlji, rekao je: „Pored naše podržavajuće Vlade, lokalne, regionalne i međunarodne organizacije igraju kontinuiranu vitalnu ulogu u Crnogorskoj jevrejskoj zajednici.“

SPC je rekla da je MUP nastavio da uskraćuje vize njenom sveštenstvu na osnovu diskriminatorskih postupaka koji zahtijevaju radnu dokumentaciju od registrovanog poslodavca, mada SPC nije pravno obavezna da se registruje i u potpunosti je priznata. SPC je izjavila da ima 172 otvorena pravna slučaja pojedinaca koji nijesu mogli da dobiju javne dokumente, lične karte, vozačke dozvole ili radne dozvole ili ne mogu da pristupe javnim zdravstvenim uslugama i/ili školovanju. SPC je takođe navela da je Ministarstvo prosvete odbilo uvođenje vjerskog obrazovanja u škole kao izbornog predmeta i da je željela da se izmijeni zakon koji bi dozvolio takvu mogućnost.

Nekoliko vjerskih grupa izrazilo je želju za širim ili jasnijim pravilima oslobođanja od poreza. Zvaničnici SPC-a često su izjavljivali da vjerske

zajednice zaista nemaju koristi od oslobođenja od plaćanja poreza, jer su uglavnom plaćale porez na dodatu vrijednost (PDV) na sve svoje kupovine, a privatni pojedinci nijesu mogli dobiti odbitak donacije koje su dali vjerskim organizacijama od svojih poreza. Jevrejska zajednica je takođe pokrenula pitanje plaćanja PDV-a na njihove kupovine, a Islamska zajednica je rekla da je morala platiti značajan PDV na uvezena pogrebna vozila koja je dobila kao donaciju.

MLJMP je nastavilo da obezbjeđuje sredstva nekim vjerskim grupama za održavanje vjerskih svetilišta, obrazovne i kulturne projekte, a takođe je nastavilo i sa pružanjem pomoći u smislu socijalnog i zdravstvenog osiguranja sveštenstva. I registrovane i neregistrovane vjerske zajednice imale su pravo na podnošenje zahtjeva za ovo finansiranje. Za prvih deset mjeseci, CPC je primila 38.390 eura (43.100 \$), IZCG 29.454 eura (33.100 \$), SPC 41.521 eura (46.700 \$), Jevrejska zajednica 17.000 eura (19.100 \$), i Katolička crkva 21.929 eura (24.600 \$). Priznate vjerske zajednice su takođe nastavile da primaju podršku u naturi od drugih vladinih ministarstava kao i lokalnih vlasti.

Odjeljak III. Status društvenog poštovanja vjerske slobode

SPC je navela da ne može da vrši vjerske obrede na temeljima crkve Svetog Vasilija Ostroškog u selu Martinići u Gusinju, opštini u kojoj 94 posto stanovništva čine muslimani, zbog protesta lokalnog stanovništva. Prema riječima SPC-a, funkcioner na nivou opštine prijetio je da će crkvu spaliti ako se obnovi. Prema izvještajima SPC-a, krst postavljen na ruševine crkve na Uskršnju nedjelju je uništen i bačen u rijeku tokom noći na Uskršnji ponедjeljak. Policija nije identifikovala počinioce.

Sporovi oko vlasništva nad 750 pravoslavnih objekata, koje većinom kontroliše SPC, nastavljeni su između SPC i CPC. Obje strane su željele da Vlada i nacrt zakona o slobodi vjeroispovijesti riješe to pitanje povoljno za njih, ali posmatrači su izjavili da su njihova gledišta ostala nepomirljiva. Obje grupe su proslavljale Badnje veče, Božić i Uskrs na različitim lokacijama, a policija je nastavila da pruža zaštitu oko crkava tokom proslava obje grupe.

Odjeljak IV. Politika američke vlade i angažovanost

Ambasadorka i službenici Ambasade nastavili su da se sastaju sa vladinim zvaničnicima odgovornim za vjerska pitanja u MLJMP kao i lokalnim predsjednicima opština i njihovim kancelarijama širom zemlje, kao i sa zvaničnicima iz drugih ministarstava, uključujući kabinet premijera, i sa predsjednikom, kako bi razgovarali o odnosima između Vlade i vjerskih grupa, i nacrtu zakona o slobodi vjeroispovijesti.

Ambasadorka se 10. septembra sastala sa vladikom SPC-a Joanikijem i drugim crkvenim zvaničnicima kako bi razgovarali o zabrinutosti u vezi sa nacrtom zakona o slobodi vjeroispovijesti, kao i njihovim odnosima sa Vladom i drugim vjerskim zajednicama. Ambasadorka se 12. septembra sastala sa mitropolitom CPC-a Mihajlom i razgovarao o odnosima sa Vladom, imovinskim pitanjima, nacrtu zakona o slobodi vjeroispovijesti i međureligijskim odnosima.

Ambasadorka se 23. oktobra sastala sa predsjednikom Jevrejske zajednice Dordžom Raičevićem Levi i rabinom Eldekopom kako bi razgovarali o planovima zajednice za jevrejski centar u Podgorici. Ambasadorka se 25. oktobra sastala sa katoličkim nadbiskupom Rokom Đonlešajem i razgovarala o ulozi Katoličke crkve u zemlji.

Ambasadorka se 5. novembra sastala sa mitropolitom Amfilohijem kako bi razgovarala o izazovima sa kojima se suočava SPC, njegovom stavu u vezi sa nacrtom zakona o slobodi vjeroispovijesti i napetom odnosu SPC-a sa Vladom. Ambasadorka se takođe sastala i sa predstavnicima muslimanskih zajednica u Podgorici, Rožajama, Pljevljima i drugim opštinama da razgovaraju o problemima sa kojima se suočavaju, uključujući percipirani štetni ruski uticaj.

Zvaničnici Ambasade imali su redovne kontakte sa predstavnicima svih glavnih vjerskih zajednica u zemlji, kao što su SPC, CPC, Jevrejska zajednica, Islamska zajednica i Katolička crkva, kako bi razgovarali o otvorenim pitanjima, posebnu u svjetlu Zakona o slobodi vjeroispovijesti.

Ambasadorka je 10. maja bila domaćin iftara u Islamskom kulturnom centru u Baru za predstavnike vjerskih, političkih, kulturnih i poslovnih zajednica i civilnog društva, u kojima su se učesnici uključili u razgovore o međuvjerskoj toleranciji i vjerskoj umjerenosti. Iftar je uključivao učešće ne samo formalnih predstavnika glavnih vjera, već i mladih i žena različitih vjera, što je stvorilo priliku za širok međuvjerski dijalog.

Američki opunomoćeni ambasador za međunarodnu vjersku slobodu je 15. i 16. novembra posjetio zemlju i sastao se sa čelnicima SPC-a, CPC-a, Katoličke crkve, Islamske zajednice i Jevrejske zajednice, razgovarajući o zabrinutosti zbog nacrta zakona o slobodi vjeroispovijesti, posebno o pitanju imovine. Takođe je pozvao na učešće u naporima regionalnog pomirenja i detaljno predstavio svoju viziju za vjerske vođe da vode proces, osiguravajući spremnost svih vjerskih vođa. Nakon svojih sastanaka, opunomoćeni ambasador je pozvao na otvoreni dijalog o novom prijedlogu zakona, napominjući da su mnoge grupe njime nezadovoljne. Ambasadorka je 15. novembra bila domaćin rasprave o nacrtu zakona o slobodi vjeroispovijesti za opunomoćenog ambasadora, pravne savjetnike vjerskih grupa i vladine službenike. Događaj je okupio predstavnike

širokog spektra vjera i vlasti koji su prvi put zajedno raspravljali o tom pitanju, a učesnici su to ocijenili kao uspjeh.